

Lasten arjen varhaisempien aikojen historiaa

Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto: Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla. Gaudeamus 2013. 301 s.

Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla käsittelee nimensä mukaisesti lapsuutta antiikin ja keskiajan maailmassa. Kirjan näkökulma on sosiaalishistoriallinen, lapsia ja lapsuuden kokemusta kuvataan niiden yhteisöjen pohjalta, joissa lasten toimijuus oli näkyvä ja tärkeä elämän ja sen kulttuuristen, sosiaalisten ja toiminnallisten muotojen jatkuvuuden tae. Tällaisia yhteisöjä olivat esimerkiksi perhe, suku, seurakunta, kylä ja kaupunki. Kirjoittajat pyrkivät tavoittamaan historiallisen lapsuuden erityispiirteitä lasten omista kokemuksista käsin. Teos on ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys, jossa aihepiiriä tutkitaan sekä antiikin että keskiajan kontekstissa.

Kirja jakautuu johdantoon, viiteen käsittelylukuun, kursiviiseen lapsuuden historian tutkimusta käsittelevään loppulukuun sekä jälkisanoihin. Käsittelyluvut rakentuvat temaattisesti. Ensimmäinen niistä tarkastelee lapsuuden kaarta erilaisten yhteisöllisten rituaalien avulla, alkaen syntymän käsitte-

tä ja päätyen kiinnostavaan pohdintaan lapsuuden päätepeisteistä – antiikin ja keskiajan yhteisöissä suuri osa biologisista aikuisista jäi taloudellisesti ja oikeudellisesti täysivaltaisten miesten holhouksen alaisiksi.

Toisessa luvussa paneudutaan lasten hoivaan ja lasten ja aikuisten väliin tunnesiteisiin ydinperheessä ja lasta ympäröivässä lähiyhteisössä sekä siihen, miten näiden verkostojen puuttuminen on lapsiin vaikuttanut. Kolmas luku käsittelee lasten koulutusta ja työntekeä. Neljäs luku on edellisiä hajanaisempi esitys lasten vapaa-ajanvietosta, jossa tekijät valottavat esimerkiksi leikin historiaa, lemmikkieläinten merkitystä lasten elämässä sekä lasten toimintaa vertaisryhmissä.¹

Viimeinen pääluku käsittelee uskonnon ilmenemistä lasten arjessa. Uskonto ja julkinen hartaudenharjoitus rituaaleineen olivat tärkeitä sekä antiikin että keskiajan

1. Käyttämäni vertaisryhmän käsite on tässä yhteydessä ontuva, koska antiikin ja keskiajan eurooppalaisissa kulttuureissa lasten arkea ei samassa määrin erotettu aikuisten arjesta kuin omassamme. Tästä syystä lasten ja aikuisten kulttuuri on ollut yhteneväisempää kuin nykyisin. Nykylapset viettävät keskimäärin paljon enemmän aikaa keskenään ikäryhmissään (päiväkotit, koulu, harrastukset) kuin ennen oppivelvollisuuden säätämistä ja modernin koulutusyhteiskunnan syntyä.

ihmisille, mistä syystä myös ikäkauteen liittyvät siirtymäriitit olivat luonteeltaan uskonnollisia. Päälukujen sisälle on upotettu syventäviä tietoisuuksia, jotka toimivat mielenkiintoa lisäävinä kuriositeetteina lasten arjesta ja juhlasta.

Temaattisen rakenteen ja hiukan keskeneräiseksi jääneen toimintatutkimuksen takia teoksessa on jonkin verran toistoa. Kuudennen luvun tutkimushistoriallisen yleiskatsauksen olisi voinut kokonaisuudessaan rakentaa napakasti osaksi johdantoa sen sijaan, että aihepiiriä käsitellään sekä kirjan alussa että lopussa. Niin ikään uudestaan käsitelty tutkimuksen näkökulman perustelu toistaa turhaan kirjan alkupuolta – tutkijat ovat aiheensa asiantuntijoita, joilla on oikeus ja velvollisuus lähestyä aihettaan juuri niistä lähtökohdista, jotka arvioivat hedelmällisimmiksi. Esitetyt johtopäätökset ja kunkin luvun päättävät tiivistelmäosuudet ovat mielenkiintoisia, mutta niitä olisi voinut lyhentää.

Tekijöiden päämääränä on antiikissa tai keskiajalla eläneiden lasten arjen kuvaaminen lasten omasta näkökulmasta. Kirjoittajien väite siitä, että lapsi itse on aiemmissa tutkimuksissa jäänyt syrjään, pitää epäilemättä paikkansa, mutta tavoite on kunnianhimoinen, koska lasten itsensä kirjoittamia tekstejä on saatavilla erittäin niukasti. Niinpä tavoitteeseen ei teoksessa täysin päästä. Avoimeksi kysymykseksi jää myös tämän tutkimuksen jälkeen, onko ylipäätään

mahdollista tutkia antiikin ja keskiajan lapsuutta muutoin kuin aikuisten tuottamana representatona. Historiallista, arkeologista ja taidehistoriallista aineistoa yhdistelemällä Katajala-Peltomaa ja Vuolanto kykenevät kuitenkin esittämään perusteltuja tulkintoja ja tavoittamaan väläyksiä lasten ajesta. Tämä on jo paljon.

Oman aikamme oppinut käsitys lapsuudesta painottaa lapsen ja aikuisen välisen suhteen vuorovaihtaisuutta ja lapsen kykyä ja halua toimia aktiivisesti yhteisönsä jäsenenä. Näemme lapsuuden vaiheena, jolloin ihmisen tulisi olla oikeutettu saamaan osakseen hoivaa, turvaa, ehdotonta rakkautta ja hyväksyntää kasvaakseen ehyeksi aikuiseksi. Vastaavasti modernille tutkimukselle on ollut tärkeää osoittaa, ettei lapsuus antiikissa ja keskiajalla ollut pelkästään kurjaa, köyhää, alisteista ja rutolta löyhkäävää.

Keskiajantutkijat ovat viimeisen 25 vuoden ajan toistuvasti nostaneet inhokikseen Philippe Arièsin *Lapsuuden vuosisadat* (1960). Ariès tuli puutteellisen aineistonsa pohjalta päätyneeksi siihen virhetulkintaan, ettei keskiajalla lapsuutta oikeastaan ollutkaan ja että korkea lapsikuolleisuus vähensi pikkulasten kohdalla vanhempien kiintymystä jälkikasvuunsa. Ariès ei ollut ammattihistorioitsija, ei keskiajantutkija, eikä edes erityisen kiinnostunut keskiajasta, joka aikakautena *Lapsuuden vuosisadoissa* rajautuu keskiön ulkopuolelle. Tästä huolimatta hänen käsitystensä ruttaaminen on vakiintunut 1600-lukua edeltävän lapsuuden tutkimusten normatiiviseksi sisällöksi. Tässäkin teoksessa Ariès nostetaan esille varoittavana esimerkkinä antiikin ja keskiajan lapsuuteen liittyvistä virhekäsityksistä. Aihepiiristä kiinnostuneen lukijan kannalta olisi ollut mielenkiintoista kuulla enemmän tiedeyhteisöjen *tunnustamien* klassikoiden välisistä linjauksista,

rajoista, yhteneväisyyksistä ja eroista.

Lapsuuden ja arjen kiistaton vahvuus on se, että se on ensimmäinen suomenkielinen esitys kansainvälisesti paljon tutkitusta ja tärkeästä aiheesta. On korkea aika saada kotimaiselle lukevalle yleisölle teos, jossa käsitellään ytimekkäästi antiikin ja keskiajan lapsuuteen liittyvän nykytutkimuksen paradigmoja sekä esitellään kahden suomalaisen tutkijan ajankohtaisia tutkimustuloksia.² Sujuvasti kirjoitettu teksti toimii sekä johdatuksena aihepiiriin että tarjoaa syventävää tietoa aihepiiriin aiemmin tutustuneille. Teoksen tukena käytetty tutkimuskirjallisuus on kattavaa ja huolellisesti valikoitua.

Kirjoittajista Vuolanto on perehtynyt keisariaikaan ja myöhäisantiikkiin Välimeren piirissä, Katajala-Peltomaa sydän- ja myöhäiskeskiajan Ranskaan, Pohjois-Italiaan ja Englantiin. Vastaavasti kirjan esimerkit heijastavat kirjoittajien tutkimusintressejä. Vertailevaa antiikin ja keskiajan tutkimusta on tehty verraten vähän, ja siksi *Lapsuus ja arki* on virkistävää luettavaa. Osittain vastaavien tutkimusten puute johtuu aikakausien tutkimustraditioiden erillisyydestä, osittain siitä vertailua hankaloittavasta seikasta, että varhaiselta keskiajalta saatavilla olevan historian tutkimuksellisen aineiston määrä on liian vähäistä, jotta sen pohjalta

2. Suomeksi on aiemmin julkaistu joitakin aihepiiriä sivuvia tutkimuksia, mutta ne ovat keskittyneet vain joko antiikkiin tai keskiaikaan. Marja-Leena Hänninen & Maijastina Kahlos, *Roomalaista arkea ja juhlaa*. SKS 2004; Saarimäki, Hytönen & Niskanen (toim.) *Lapsi matkalla maailmaan*. SKS 2012; Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Huoneen-taulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS 2010; Sari Katajala-Peltomaa & Raisa Maria Toivo, *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisten arki keskiajalta uudelle ajalle*. Atena 2009.

voitaisiin esittää kovin laajoja tulkintoja. Tässä teoksessa painotettu antiikin ja keskiajan traditioiden jatkumo saattaa hyvinkin pitää paikkansa, mutta tarkasteltujen aikakausien väliin lähdemateriaalissa jäävien aukkojen takia jatkuvuuden olemassaolo on käytännössä hyvin vaikea perustella.

Näkökulman historiallinen painottuneisuus ja osittainen fragmentaarisuus on kuitenkin tavallista vanhempien aikojen historian tutkimuksessa, eikä se saa olla tutkimusten toteuttamisen kannalta ylitsepääsemätön ongelma, kunhan lähtökohdat avataan lukijalle rehellisesti. Kaukana toisistaan ajallisesti ja alueellisesti olevia tutkimuskohteita voi verrata, mutta tutkimuksessa tulee selkeästi tulla esille se, miten tulkinnaista riippuvaisia tällaisen vertailun tulokset voivat olla. Tässä suhteessa *Lapsuus ja arki* voisi olla vielä hivenen itsekkriittisempi.

Teoksen lähdeaineistoksi on valikoitu muun muassa kirkkoisien ja teologien pohdintoja, hagiografista aineistoa, kirkkohallinnon tuottamia kanonisaatioasiakirjoja, kasvatusoppaita sekä yksityishenkilöiden kirjeitä ja biografioita. Aineisto on laaja ja soveltuu hyvin tutkimuksen toteuttamiseen. Lisää potkua siihen olisi saanut käyttämällä runsaammin oikeushistoriallisia lähteitä sekä niinkin tuiki tavallista keskiajan lähdeyhmiä kuin kronikat.

Kuten kummallekin tarkastellulle aikakaudelle on tyypillistä, läheteet käsittelevät kirjallisista konventioistaan käsin etupäässä yläluokkaisten ja etuoikeutettujen poikien elämää. Tyttöjen osuus jää aineistossa poikia pienemmäksi, ja lasten enemmistöä edustavasta köyhästä maaseudun lapsesta on saatavissa vain sirpaleista ja fragmentaarista tietoa. Kirjan jälkisanoina esitetään hyviä vertailuja, jotka muistuttavat siitä lähdeaineistoa muokanneesta tosiasiasta, että meidän ajallemme ominai-

set ihanteet tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta lapsuudesta eivät olleet antiikin ja keskiajan maailmassa relevantteja.

Tekstiä lukiessa jäin pohtimaan, onko teos tarkoitettu tietokirjaksi vai tieteelliseksi tutkimukseksi. Tietokirjana teos toimii erinomaisesti, mutta tutkimustekstiksi nootitus on paikoitellen puutteellista, ja alkuperäislähteisiin viitataan usein ainoastaan tutkimuskirjallisuuden välityksellä. Jossakin kohdin esitettyjen väitteiden perustelu jää kevyeksi: esimerkiksi jos kiistetään sellaisten klassikoiden asemaan nousseiden tutkijoiden kuten Ormen, Shaharin ja Hanawaltin johtopäätökset laajennettujen perheiden suhteellisesta harvinaisuudesta verrattuna ydinperhemalliin sydänkeskiajan keskisessä tai pohjoisessa Euroopassa, väitteen tueksi ei riitä viittaus 1400-luvun Reimiin.

Yleisteosta on mahdotonta laatia yleistämättä, mutta toisaalta yleistäminen helposti syö esitettyjen väitteiden perusteltavuutta. Mikäli väitetään, että aborttien tekeminen oli keskiajalla harvinaista, on syytä muistaa, ettei onnistuneiden ja siksi salaisiksi jääneiden aborttien määrää voi arvioida mitenkään. Kun pohditaan äärimmäisten tunteiden ilmaisemisen suurempaa hyväksyttävyyttä naisille ja alemmille sosiaaliryhmille keskiajan Euroopassa, olisi hyvä määritellä, mitä äärimmäisellä tunteella tarkoitetaan, ja millaisista olosuhteista lähteissä puhutaan. Lähteistä löytyy näet myös runsaasti aineistoa yläluokkaisista sotilassäädyn miehistä itkemässä ja raastamassa hiuksiaan – mutta vain silloin, kun sosiaaliset konventiot näin edellyttävät. Väite siitä, että leikkiin ei antiikin ja keskiajan maailmassa välttämättä jäänyt aikaa (ilmeisesti suhteutettuna nykylapsuuteen länsimaissa), olisi kaivannut lisää perusteluja. Yleensä tutkimukset päätyvät siihen, että leikki ei ollut yhtä tiukasti lapsuu-

teen liitetty ilmiö keskiajan maailmassa kuin nykyisin, ja että siihen saattoi olla runsaastikin aikaa esimerkiksi maaseudulla viljelyskauden ulkopuolella tai lukuisten uskonnollisten juhlapäivien aikana, jolloin työnteko oli kiellettyä. Joskus myös nuorena avioituneita aristokratian lapsia kuvataan lähteissä jatkamassa leikkejään avioliiton tuomien velvollisuuksien lomassa.

Lapsuus ja arki on tarpeellinen kirja, josta on paljon iloa sekä tutkijalle että aihepiiristä kiinnostuneelle lukijalle. Edellä mainituin pienin varauksin teos soveltuu hyvin myös yliopisto-opetuksen tueksi. Teos on rohkea suomenkielinen avaus aiheeseen, joka tuo rikkaan tutkimusaineiston ja -perinteen paremmin kotimaisen yleisön saataville.

– SINI KANGAS